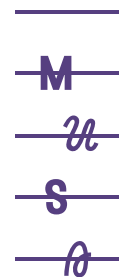

Muziek

Maximale Borromini

Ruysdael Kwartet:

Joris van Rijn, viool
Emi Ohi Resnick, viool
Gijs Kramers, altviool
Michael Müller, cello

Peter Maxwell Davies (1934-2016)

Naxos Kwartet nr. 7 "Metafore sul Borromini" (2005)

Nederlandse première

- I. San Carlo alle Quattro Fontane I
- II. San Giovanni dei Fiorentini, Chiesa Inferiore
- III. San Giovanni in Laterano
- IV. Oratorio dei Filippini. L'alzato della balustrata della loggia d'ingresso e trabeazione (Voorkant van de balustrade van de toegangsloggia, en entablement)
- V. Sant'Ivo alla Sapienza
- VI. Scorsa Secolare. Palazzo Falconieri (Kort wereldlijk verblijf)
- VII. Postludio. San Carlo alle Quattro Fontane II

Zondag 21 september

17.00 – 18.00 uur

Lutherse Kerk

Als opdracht van het platenlabel Naxos schreef Peter Maxwell Davies in de 'noughties' tien strijkkwartetten, bestemd voor het Engelse Maggini Kwartet (genoemd naar een vioolbouwer, tijdgenoot van Borromini).

Nr. 7 bestaat uit zeven langzame delen, samen een uur.

Naar eigen zeggen wilde hij zo niet de concurrentie aangaan met Dowlands Lachrimae, Haydns Kruiswoorden of Sjostakovitsj' Zevende Kwartet, maar drong deze vorm zich als vanzelf op.

Voorheen had 'Max' al een reeks van tien 'Strathclyde Concertos' voltooid, soli en grossi, culminerend in een Concert voor orkest.

Genoemd naar de regio rond Glasgow in zijn adoptieve Schotland. (Hij verhuisde steeds noordelijker naar Orkney).

Na dit Kwartet componeerde hij – 80 en gehospitaliseerd – nog zijn vocaal-instrumentale Tiende en laatste Symfonie "Alla ricerca di Borromini". Die gaat meer over Borromini's leven, maar aan het slot zingt het koor de namen van zijn gebouwen, die in dit kwartet het uitgangspunt vormen.

De componist over zijn werk:

Als student in de jaren 1950 in Rome kwam ik voor het eerst in contact met Carlo Borromini (1599-1667). Door de inzichten van een bevriende architect begon ik zijn buitengewoon originele manipulatie van ruimte en licht te waarderen. Meer dan in

enig ander gebouw van die tijd kon een kleine ruimte enorm lijken, door overdreven hoeken en nissen, en pulserende decoratieve ritmes. Hij baseerde zich stevig op modellen uit de late Romeinse keizertijd, al zijn de concave en convexe krommingen van zijn barokke gevels veel dramatischer en dynamischer. Het was deze constructieve relatie tussen traditie en vernieuwing die mij intrigeerde – Borromini kende en respecteerde de traditie als geen ander, maar zijn gebouwen waren zo origineel dat hij toch werd beschuldigd van chaotisch breken van alle regels.

Het is uiteraard niet vanzelfsprekend om een architectonisch principe als uitgangspunt te nemen, zoals de beroemde spiraal van de toren van Sant'Ivo, en het te laten functioneren in de tijdelijke dimensie van muziek. Men kan een spiraal door een geschreven matrix van noten laten lopen, maar het auditieve effect lijkt niet op het directe visuele. Een artikel van Paolo Portoghesi bleek verhelderend, en stimuleerde verschillende verwante muzikale parallellen in mijn relatie met traditie: vertaling, inversie, vereenvoudiging, metamorfose; contractie, vervlechting en vervorming.

Deel 1 gaat over S. Carlo alle Quattro Fontane - liefdevol bekend als San Carlino, tevens Borromini's schutspatroon.

Uitdaging was om een kleine asymmetrische plek imposant en evenwichtig te maken. Het interieur is uitzonderlijk qua symbolische geometrie; opdrachtgevers waren de Trinitariërs. Met uitgeholde krommen en overdreven hoeken, schril gearticuleerde kolommen en pilasters die contrasteren met de vlakke, rustgevende altaarzones. Het effect van het licht door de koepelramen is niet minder dan miraculeus, en de complexiteit die leidt naar de sereniteit van de ovale koepel, ongemeen virtuoos.

Om de illusie van een grote geluidsruimte te creëren vanuit het nabije perspectief van het kwartet, gebruikte ik als katalysator het gregoriaanse *Quae est ista, quae ascendit sicut aurora consurgens* ("Wie is zij die opkomt als de dageraad?") uit het Hooglied.

Deel 2 brengt ons naar de kleine crypte van San Giovanni dei Fiorentini. Een ovale ruimte met hyperdramatische zijzichten op het altaar: een intiem maar intens theater van de dood.

Ik haalde een magisch vierkant van Mercurius door een regel uit mijn zetting van *O verbum Patris* van Hildegard van Bingen, dat gaat over een draaiend wiel, symbool voor de eeuwigheid.

In deel 3 gaat het naar Sint-Jan van Lateranen, een van de zeven Romeinse pelgrimskerken, en de kathedraal. Een vroegchristelijke basiliek, in barokke metamorfose.

Ik ontwierp een eenvoudige structuur, drie keer gearticuleerd: eerst met fragmenten van 'middeleeuwse' muziek die worden vernietigd; dan onversierd; en ten slotte met een briljante 'barokke' bovenbouw.

In deel 4, een detail van het Oratorio dei Filippini (bakermat van het genre oratorium). Namelijk een kleine maar bijzondere vernieuwing: de balustrade op de bovenverdieping van de façade is gebaseerd op driehoeken, gevormd door drie concave cirkelbogen, waarbij de uitstulping om en om boven en onder de

balustrade komt, en niet langer in het midden. Zo laat Borromini het oog dansen. Dansante alinea's, vooruit en achteruit, heb ik gescheiden door pizzicato 'ruimtes'. Deel 5 is geïnspireerd door de al genoemde spiraaltoren van Sant'Ivo, kerk van de Sapienza-universiteit, en onderdeel van een fantastisch uitgewerkt geometrisch masterplan.

De taalverwarring, geassocieerd met de vaak als spiraal afgebeelde toren van Babel, werd hier vertaald naar de gáve van talen aan de apostelen op Pinksteren, waar een spiraaltoren symbool werd voor verlichting en wijsheid – toepasselijk voor een nog door theologie gedomineerde universiteit.

Ik projecteerde het gregoriaanse "*Vidimus stellam*" door een magisch vierkant van de zon, en beginnend in het midden van de matrix spiraliseerde ik de toonhoogtes en notenwaarden naar de rand van die matrix.

Deel 6 betreft het Palazzo Falconieri – een seculiere excursie.

Op de borstwering van het dakterras bevinden zich twee rijen van vier Januskoppen, half oude man half jonge vrouw.

Dit werd de aanleiding tot twee soorten muziek van tegengesteld karakter, waarbij ik ook probeerde een echt gevoel van zeventiende-eeuws contrapunt te bereiken, zij het met wijzigingen aan de traditie.

Het laatste deel brengt ons terug naar San Carlino. Dit was Borromini's eerste opdracht als zelfstandig architect; naar het einde van zijn leven kreeg hij er nog nauwelijks. Met zijn weerbarstige karakter kon hij niet op tegen de al te charmante rivaal Gianlorenzo Bernini. Verteerd door jaloezie trok hij zich terug, en pleegde op een dramatische manier zelfmoord. In de uren die hem restten dicteerde hij nog een lucide beschrijving van zijn daad.

Deze tegenstelling heb ik geprobeerd aan te stippen in de korte finale. Enerzijds de extreem emotionele, welhaast uitzinnige inhoud van zijn werk; anderzijds de minutieuze vorm, gebaseerd op strikte wiskunde en nuchter pragmatisme.

Vrij naar Peter Maxwell Davies

Bewerking & vertaling Sylvester Beelaert

Het *Ruysdael Kwartet* is voor de vierde keer te gast bij Musica Sacra Maastricht. In 2016 schreven ze festivalgeschiedenis met de Nederlandse première van de volledige tweeënhalf uur durende cyclus *Salome Dances for Peace* van Terry Riley. Andere memorabele premières: *The Wind in High Places* van John Luther Adams; en het Strijkkwartet nr.12, met didgeridoo, 'From Ubirr', van Peter Sculthorpe.

<https://www.ruysdaelkwartet.nl/>

Musica Sacra Maastricht is een coproductie van Stichting Musica Sacra en Theater aan het Vrijthof en wordt mede mogelijk gemaakt door

FONDS
PODIUM
KUNSTEN
PERFORMING
ARTS FUND NL

Gemeente Maastricht

provincie limburg

Festivalleiding, fondsenwerving en hoofdredactie Erwin Roebroeks **Programmacommissie** Harrie van den Elsen (voorzitter), Sylvester Beelaert, Frauke Bernds, Erwin Roebroeks, Tamar Tarenskeen en Saskia Törnqvist **Vormgeving** Stefan Habets **Marketing en publiciteit** Paola Möllering, Karlijn Pauw en Hetty van Dongen **Productie** Raf Meijers **UITbalie** Vicky Bruijn en Susan Meisen **Technische coördinatie** Judith Bruijnzeels en Frank Wijnands **Expositiebegeleiding** Peter Snellens **Facilitair** Nandi Nijsten **Financiën** Jos Spauwen **Festivalbeeld** Natalie Albus student Vormgeving | Visuele Communicatie aan Maastricht Institute of Arts, Zuyd Hogeschool **Directeur-bestuurder** Brigitte van Eck **Raad van Toezicht** Klaartje Peters (voorzitter), Barbara de Heer, John Monseweije, Nouran Serag, Ingeborg Stijnen en Jeroen Trienes.

